

– Jó voltak ilyenek, hogy összeverekedtünk. Minden évben összeverekedtünk, de mindig sírva bocsánatot kértünk egymástól.

– A tanárok ezeket nem tudják nagyon. Ha tudják, próbálnak beleavatkozni, meg megállítani minket.

– Például, amikor én összeverekedtem a Szendrával az öltözőben, azt utána senki nem tudta meg. Semelyik tanár, csak a gyerekek. De azok meg nem mondták el senkinek. Van itt egy olyan is, hogy azért a betyárbecsület ott van nálunk is. Valamit csinálunk, és tényleg olyan a dolog, hogy fedezni kell, meg falazni, akkor inkább nem szólunk senkinek. Pedig tudjuk, hogy szólni kéne, meg el kéne mondani, de inkább védjük egymást.

Ez a saját, szolidaritáson alapuló dinamika olyan élménnyel (és ideológiával) jár, hogy a kialakuló nehéz és veszélyes helyzeteket ők maguk, egymás között meg tudják oldani.

– Szoktunk azért veszekedni, de értelmesen.

– Próbálunk először kulturáltan. Nem az, hogy dobálunk szavakat egymásra.

– Nem verekedünk, csak hogyha nagyon muszáj.

– Szóban ott vannak azért az erős és határozott megjegyzések, de mi tényleg meg tudjuk oldani.

Ennek a tapasztalatnak jelentett kihívást, ennek újratárgyalását és újrafogalmazását tette lehetővé a bántalmazás témáján keresztül a színházi nevelési foglalkozás, a kulcs-szerepben lévő pedagógus-figura provokatív kívül helyezésével, és az osztálytermi helyzet nehézségeinek színrevitelén keresztül.

Horváth Kata

Pedagógiai programok az iskolai alapítványok céljaiban és tevékenységében¹

Magyarországon minden hetedik alapítvány iskolai alapítvány. Céljaik és eredményeik alapján fontos társadalmi szerepet töltenek be – pedagógiai célokat és programokat valósítanak meg, finanszíroznak, illetve támogatnak –, kutatásukra, több szempontú, multidiszciplináris elemzésükre² feltétlenül szükség van.

Tanulmányunkban harmincnégy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő iskolai alapítványt veszünk górcső alá. Kutatásunk fókuszában az alapító okiratokban kitűzött alapítványi célok – ezen belül a pedagógiai programok – és az iskolai alapítványok tényleges tevékenységének elemzése áll.³ A vizsgált iskolai alapítványok kiválasztásánál

¹ E tanulmány a 2008. február 20. napján – summa cum laude – megvédett „Alapítványok az iskolákban” című PhD-disszertáció VII.4. és VII.7. fejezetének felhasználásával készült. A disszertáció témavezetője Prof. Dr. Kozma Tamás volt.

² Az alapítványok mint sajátos civil szervezetek elemzése kétségkívül egyszerre igényel jog- és társadalomtudományi módszereket.

³ A disszertáció (Lásd: 1. sz. lábjegyzet!) empirikus részében harmincnégy iskolai alapítványt vizsgálva több szempontból elemeztük az alapítványok alapítóit és az iskolai alapítványok kezelő szerveit. Foglalkoztunk az alapítványok nevével, s megvizsgáltuk az alapítványok alkotmányát, az alapító okiratokat. Górcső alá vettük az iskolai alapítványok induló és vizsgálatkori vagyonát, a vagyonnövekedés forrását és a vagyoni problémákat. Sajátossága okán külön fejezetet szenteltünk az ügyészi törvényességi felügyelet tapasztalatainak és az ügyészi intézkedések elemzésének, a közhasznú iskolai alapítványok törvényességi problémáinak. Kutatásaink eredményét eddig még nem publikált legfőbb ügyészégi és saját adatokból összeállított grafikonokkal, diagramokkal, táblázatokkal, esetenként okiratokat, szabályzatokat, vizsgálati jelentéseket és intézkedéseket idézve mutattuk be.

törekedtünk arra, hogy azok összetételükben a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei iskolai alapítványokat, mint alapsokaságot minél jobban közelítsék⁴ településtípusok és képzési típusok szerint.

Kutatási hipotéziseinket az alábbiakban foglaljuk össze: (1) Feltételezhető, hogy az alapító okiratban rögzített céloknak megfelelően ténykednek, hisz az alapítók, az oktatási intézmények és a szülők megfelelő kontrollal bírnak. (2) Feltehetően nagyban hozzájárulnak az adott általános és középiskola működési körülményeinek, az oktatás személyi és tárgyi feltételeinek javításához, a különböző pedagógiai célok és programok kiteljesedéséhez.

Az alapítványok tartós és közérdekű célra, a közalapítványok közfeladat ellátására hozhatók létre.⁵ A pedagógiai célok közérdekűek, az oktatás maga pedig tipikus közfeladat. A további működés szempontjából meghatározó jelentőségű, hogy az alapítók milyen „mélységű” cél-meghatározással indítják útnak alapítványaikat. Ezt az alapító okiratok, mint sajátos dokumentumok elemzésével állapíthatjuk meg.

Az iskolai alapítványok alapító okiratait elemezve megállapíthatjuk, hogy meglehetősen szerteágazóan meghatározott célokra alapítottak. Nem ritka az olyan alapító okirat, mely kilenc-tízféle célt is rögzít. Például:

- „a.) az oktatás anyagi, technikai feltételeinek javítása, műszaki, technikai berendezések, sporteszközök beszerzése,
- b.) nyelvtanulás segítése (tanulók kiutazásához történő hozzájárulás, külföldi tanulók és tanárok vendéglátásához támogatás)
- c.) külföldi cserekapcsolatok kiépítésének előmozdítása,
- d.) tehetséges tanulók segítése, anyagi támogatása rászorultság szerint,
- e.) tanulmányi és egyéb más versenyek, vetélkedők szervezéséhez támogatás, nyertesek díjazása,
- f.) iskolai és más kulturális, szabadidős programok támogatása,
- g.) az iskolában működő diákszervezetek, egyesületek, diákkörök támogatása (diákönkormányzat, DSK⁶ stb.),
- h.) az iskolában kiemelkedő munkát végzők elismerésére Bessenyei Díj alapítása, és az évenkénti díjkiosztás támogatása,
- i.) az iskola hagyományápoló tevékenységének támogatása...”⁷

Egészen bonyolult – többlépcsős – rendszer alkalmazására is volt példa. Az ilyen szerteágazóan meghatározott célrendszer komoly, sokszor teljesíthetetlen feladat elé állítja a majdani vagyonkezelőket, hiszen az alapítvány szerény vagyona nem teszi lehetővé valamennyi cél finanszírozását.⁸ Ez pedig előbb-utóbb működési zavarokhoz, végső esetben az alapítvány ellehetetlenüléséhez vezet.

⁴ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a kutatás időpontjában – 2006 és 2007 fordulóján – 151 iskolai alapítvány működött. (A Legfőbb Ügyészség Egylet-programja alapján.)

⁵ Ptk. 74/A. § (1) bek.

⁶ DSK = Diák Sportkör.

⁷ A K-i Bessenyei György Gimnázium Alapítvány alapító okiratából.

⁸ Az iskolai alapítványok a szerény induló vagyonnal bíró alapítványok közé tartoznak. A vizsgált iskolai alapítványokat (harmincnyet!) az alapítók összesen alig több, mint 5,3 millió forintnyi induló vagyonnal engedték útjukra. Az iskolai alapítványok mintegy 30%-át százezer forintnál kisebb induló vagyonnal alapították. A legkisebb induló vagyon, mellyel iskolai alapítványt hoztak létre, 15 950 Ft, illetőleg 100 USD; azonban az is igencsak jellemző, hogy a legnagyobb sem érte el az egy millió forintot.

Az alapítványok célját (céljait) az alapítók határozzák meg.⁹ A 34 vizsgált iskolai alapítvány alapító okirataiban – szándékoltan „abc-rendben” – a következő célok szerepeltek¹⁰ (az említés gyakoriságával): egészséges életmódra nevelés (1), énekkar támogatása (2), fogyatékos gyermekek képzése (1), hátrányos helyzetű, rászoruló diákok támogatása (7), irodalmi tevékenység támogatása (1), iskolai felszerelések beszerzése (2), iskolabővítés (1), iskolával összefüggő kiemelkedő tudományos teljesítmény díjazása (1), készségfejlesztő oktatás támogatása (1), kimagasló teljesítményt nyújtó oktatók elismerése (7), kimagasló eredményt elért tanulók díjazása (4), kirándulás támogatása (4), kisebbség(ek)hez tartozó diákok támogatása (1), környezet- és természetvédelmi nevelés (1), kulturális nevelés (1), külföldi cserekapcsolatok támogatása (1), művészeti tevékenység támogatása (3), nyelvtanulás ösztönzése (7), nyelvtanulás feltételeinek javítása (5), nyelvtanulás támogatása (3), tanterv, tananyag és oktatási program kialakítása (1), tanulók körülményeinek javítása (1), tanulmányi versenyeken való részvétel finanszírozása (4), tanulmányi versenyek díjazása (3), tanulmányutak (egyéni-csoportos, külföldi-hazai) (3), táborozások szervezése (4), tehetséges tanulók támogatása (11), turisztikai programok szervezése (1), oktatók támogatása (5), oktatás anyagi-technikai feltételeinek javítása (10), speciális tagozat indítása (1), sporteszközök vásárlása (1), sporttevékenység támogatása (6), szabadidős tevékenység támogatása (5), számítástechnikai képzés támogatása (3), szemléltető eszközök beszerzése (2), szociális ellátás nyújtása (2), új oktatási struktúra kialakítása (1), zenei élet fejlesztése, zenei találkozók lebonyolítása (1), zeneoktatás fejlesztése (4), végül a zeneoktatás népszerűsítése (2).

Az alapító okiratok – azért némi tipizálással élve – negyvenegyféle alapítványi célt rögzítettek. Vizsgáljuk meg, hogy az alapítók által eredetileg kitűzött célok közül melyek voltak a leggyakoribbak:

- 1) tehetséges tanulók támogatása 11,
- 2) oktatás anyagi, technikai feltételeinek javítása 10,
- 3) hátrányos helyzetű, rászoruló diákok támogatása 7,
- 4) kimagasló teljesítményt nyújtó oktatók elismerése 7,
- 5) nyelvtanulás ösztönzése 7,
- 6) sporttevékenység támogatása 6,
- 7) nyelvtanulás feltételeinek javítása 5,
- 8) oktatók támogatása 5,
- 9) szabadidős tevékenység támogatása 5 említéssel.

Mint láttuk, az iskolai alapítványok céljai között a leggyakoribbak a tanulók támogatásával és teljesítményük elismerésével, továbbá az oktatás anyagi, és technikai feltételeinek javításával voltak kapcsolatosak. A kifejezetten pedagógiai célok és programok bár gyakoriak, már az alapítók által sem voltak a legpreferáltabbak. Az iskolai alapítványok céljai az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a tanulók támogatása,
- az iskolai oktatás tárgyi feltételeinek javítása (ideértve a nyelvoktatás támogatását és a számítástechnikai háttér biztosítását),

⁹ Ptk. 74/A.§. (1) bekezdés.

¹⁰ Az összeállítás szigorúan a vizsgált iskolai alapítványok alapító okirataiban megfogalmazott célok szerint történt. E vonatkozásban értelemszerűen tipizálást nem végeztünk.

- az iskolai oktatás személyi feltételeinek javítása,
- pedagógiai programok támogatása (ideértve a művészeti- és az egészséges életmódra nevelést).

A tanulók támogatása

A tanulók támogatása mint alapvető alapítványi cél valamilyen formában minden iskolai alapítvány alapító okiratában fellelhető, néhány alapító okiratban többféleképpen is. Ez az oka annak, hogy a tanulók támogatása, mint alapítványi cél 37 ízben¹¹ nyert említést.

Leggyakrabban a tehetséges tanulók és kimagasló eredményt elérő diákok díjazása, a rászoruló hátrányos helyzetű és kisebbségi gyermekek támogatása, szociális ellátása, avagy „a tanulók körülményeinek javítása” formájában kerültek megfogalmazásra, de ide tartozik a tanulmányi versenyeken való részvétel támogatása, és az ott eredményt elért diákok díjazása is.

Az iskolai oktatás tárgyi feltételeinek javítása

Az iskolai oktatás tárgyi feltételeinek javítása, konkrétan az oktatás anyagi, technikai feltételeinek javítása, az iskola-bővítés, az iskolai és sportfelszerelések vásárlása, szemléltető eszközök vásárlása, a nyelvtanulás ösztönzése, támogatása, az idegennyelv-oktatás feltételeinek javítása célként megfogalmazva 31 ízben szerepelt a vizsgált 34 alapítvány alapító okiratában. Perspektivikusságuk¹² okán az idegennyelv-oktatás támogatása és a számítástechnikai háttér biztosítása – mint alapítványi cél – külön elemzést igényel.

Az idegennyelv-oktatás támogatása

Különösen szemet szűrő az iskolai oktatás tárgyi feltételeinek javítását kitűző alapítványi célokon belül a nyelvtanulással, illetőleg az idegennyelv-oktatással kapcsolatos alapítványi célok hangsúlyos vállalása. Bizonyítja ennek kiemelkedő súlyát, hogy 15 alapító okiratban célként került megfogalmazásra. Ennek külön jelentőséget ad a magyarországi idegennyelv-ismeret Európai Unión belüli nem túl előkelő helyezése.¹³

A számítástechnikai háttér biztosítása

Igencsak meglepő, hogy mindössze három iskolai alapítvány esetében írta elő konkrétan az alapító okirat a számítástechnikai képzés támogatását. A helyzetet még akkor sem ítélnénk meg jobbnak, ha figyelembe vesszük, hogy az „oktatás anyagi-technikai feltételeinek javítása” keretében is történhet ilyen eszközbeszerzés. Ahol rendszeresen használják a számítógépet az oktatásban, ott a tanulás kultúrájának változása jelzi: lényege-

11 Figyelemmel arra, hogy a célmeghatározás-kutatás során alapító okiratbeli kitűzött cél-ementéseket vizsgáltunk, előfordulhat harmincnégnél nagyobb említési szám is. (Például, ha egy iskolai alapítvány a kimagasló eredményt elérő tanulókat kívánja jutalomban részesíteni, és emellett célja a rászoruló etnikai kisebbséghez tartozó gyermekek támogatása is.)

12 Vö.: Európai Bizottság (1996) *Tanítani és tanulni. A kognitív társadalom felé*. Budapest, Munkaügyi Minisztérium.

13 Vö. Special Eurobarometer 243/Wave 64.3. Eszerint a luxemburgiak 99%-a, a szlovákok 97%-a és a lettek 95%-a vallja azt, hogy legalább egy idegen nyelvet beszél. Semmilyen nyelvet nem beszél az anyanyelvén kívül Írország lakóinak 66%-a, az Egyesült Királyságban 62%, Olaszországban 59%, míg Magyarországon 58%.

sen többről van szó, mint egy új, az eddiginél gazdagabb lehetőséget kínáló szemléltető eszköz megjelenéséről.¹⁴

Az informatikai kultúra egy modern társadalomban az iskolai élet egészét átszövi. Jelen van az iskola és az oktatási kormányzat kapcsolatában, a tanításban és az iskolában töltött szabadidőben. Rugalmas kereteket ad a továbbképzéshez, önképzéshez, és gazdagabbá, gyorsabbá teheti a belső kommunikációt.¹⁵

Az iskolai oktatás személyi feltételeinek javítása

Az iskolai oktatás személyi feltételeinek javítása, azaz a kimagasló teljesítményt nyújtó oktatók díjazása, az oktatók támogatása, illetőleg az iskolai munkával összefüggő kiemelkedő tudományos teljesítmény elismerése 13 ízben volt kitűzött alapítványi cél. Ide sorolhatjuk az egyéni és csoportos, hazai és külföldi tanulmányutak támogatását is. Szembetűnő, hogy a 13 említés több mint fele (7) a kimagasló teljesítményt nyújtó oktatók elismerése, mint alapítványi cél volt.

Pedagógiai programok támogatása

A pedagógiai programok támogatása mint alapítványi cél került megfogalmazásra, amikor is tanterv, tananyag és oktatási program kialakítása, speciális tagozat indítása, fogyatékos gyermekek képzése, készségfejlesztő oktatás, számítástechnikai képzés, a nyelvtanulás- és tanítás, továbbá az ének-zene oktatás (avagy az énekkar) támogatása szerepelt kitűzött alapítványi célként. A pedagógiai programokkal kapcsolatos célok egyébként 28 ízben nyertek említést a vizsgált iskolai alapítványok alapítói okirataiban.

Külön kiemelt érdemel a művészeti nevelés és az egészséges életmódra nevelés, mint speciális pedagógiai program.

A művészeti nevelés támogatása

A vizsgált iskolai alapítványok alapító okiratai 16 ízben tartalmaztak művészeti neveléssel, konkrétan a kulturális és művészeti, irodalmi tevékenység támogatásával kapcsolatos célokat. De ide sorolhatók a zeneoktatás fejlesztésével, s az énekkari munka finanszírozásával, továbbá a zenei élet és zenei találkozók megszervezésével kapcsolatos alapítványi célok is.

Az egészséges életmódra nevelés

Az egészséges életmódra nevelés, mint speciális pedagógiai program 23 ízben nyert célként említést az alapító okiratokban. Előfordult, hogy általánosságban meghatározottan egészséges életmód programként, de gyakori, hogy sport- és szabadidős, turisztikai programok, illetőleg kirándulások és táborozások támogatásaként nyertek megfogalmazást. Ide sorolható a sporteszközök vásárlására, továbbá a környezet- és természetvédelmi programok szervezésére vonatkozó alapítványi cél is.

¹⁴ Hsi és Hodley állapította meg jó tíz évvel ezelőtt, hogy míg egy hagyományos órán átlagosan a tanulók 15%-a, a digitális eszközökkel segített osztálymunka során 75%-a szerepel (Hsi-Hodley 1997, In: Kárpáti 2001:400).

¹⁵ Kárpáti Andrea (2001) Informatika az iskolában. In: Báthory Zoltán & Falus Iván (eds) *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Budapest, Osiris Kiadó. 390–415. p.

Az iskolai alapítványok tényleges tevékenységének kutatása

A 34 iskolai (oktatási) alapítvány kérdőíves megkeresése, majd a képviselőivel történt személyes megbeszélés (és adatfelvétel) kapcsán volt földeríthető az alapítványok ténylegesen kifejtett tevékenysége.¹⁶

Az egyik legfontosabb – egyben legmeglepőbb – tapasztalat az, hogy az iskolai alapítványok közül mindössze 21 fejtett ki eddig az alapító okiratban meghatározott célnak megfelelő tényleges tevékenységet. 13 alapítvány a cél szerinti érdemi tevékenységhez még hozzá sem fogott. Most, illetve a közeljövőben „még vagyont gyűjt” vagy „jelenleg takarékoskodik” – mondták képviselőik.¹⁷

A ténylegesen működő iskolai alapítványok tevékenysége leggyakrabban a tárgyi eszköz-állomány bővítésével, az elismerések és jutalmazások finanszírozásával volt kapcsolatos.

A vizsgált iskolai alapítványok képviselői alapítványaik tényleges tevékenységéről számot adva számos eredményre és támogatásra hivatkoztak: CD-író vásárlás (1), elismerések, jutalmazások finanszírozása (14), erősítők vásárlása (1), hangszórók vásárlása (1), idegen-nyelvi nyelvvizsgára felkészítés (1), iskolai rendezvények támogatása (5), kirándulások támogatása (4), konferencián részvétel (1), kottatartók vásárlása (1), könyvvásárlás (3), külföldi fellépés, tanulmányutak (3), mikroszkópok vásárlása (1), nyári táboroztatás (1), nyelvi laboratórium (1), pedagógusok elismerése (1), pianínó-vásárlás (1), rászorultak támogatása (2), sporteszközök vásárlása (3), számítógép vásárlás (3), szoftverek beszerzése (1), tanácsadói csoport működtetése (1), tanulmányi versenyek szervezése és díjazása (4), tárgyi (egyéb) eszközállomány bővítése (7 esetben).

Kutatásunk kiterjedt arra is, hogy a kitűzött iskolai alapítványi célok közül melyek azok, amelyek egyáltalán nem teljesültek.

Különösen szembetűnő, hogy leginkább a pedagógiai programok megvalósítása, támogatása maradt el. Nem került sor a felvállalt új oktatási struktúra és oktatási program kialakítására, az egészséges életmódra nevelés, a kulturális, a környezet- és természetvédelmi nevelés, a fogyatékos gyermekek képzése, továbbá a készségfejlesztő oktatás támogatására. Ráadásul a művészeti és irodalmi tevékenység finanszírozása, a szabadidős tevékenység támogatása is várat még magára.

Ugyancsak szembetűnő, hogy lényegesen kevesebb alapítvány esetében kerül sor a nyelvtanulás ösztönzésére, finanszírozására, feltételeinek javítására.

Az iskolák pedagógusainak önzetlen munkájára – és talán az alapítványok viszonylagos szegénységére, pénztelenségére – is utal, hogy bár majd tucatnyi alapítvány célja közt szerepelt a kiváló munkát végző pedagógusok elismerése, az oktatók támogatása, erre csupán egy-két esetben került sor.

Összegzés

A kutatás egyik jellemző megállapítása, hogy elvétve fordul elő olyan iskolai alapítvány, melynek alapító okirata tömören, illetve szűkre szabottan határozza meg az alapítványi célokat, nem ritka azonban az olyan alapító okirat, mely kilenc-tízféle célt is kitűz.

¹⁶ A kérdőívet és egy alapítványi választ a Disszertáció függelékben helyeztünk el. Ezek közlésétől terjedelmi okokból most eltekintünk. (A disszertáció megtalálható a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszéki Könyvtárban.)

¹⁷ A kérdőíves válaszokban, illetve a személyes meghallgatások során.

Az iskolai alapítványok céljai között a tanulók támogatásával és teljesítményük elismerésével, továbbá az oktatás anyagi, és technikai feltételeinek javításával kapcsolatosak a leggyakoribbak. Meglehetősen gyakori cél a pedagógiai programok támogatása is. Ezen belül a tanterv, tananyag és oktatási program kialakítása, speciális tagozat indítása, fogyatékos gyermekek képzése, készségfejlesztő oktatás, számítástechnikai képzés, a nyelvtanulás- és tanítás, továbbá az ének-zene oktatás támogatása szerepel kitűzött alapítványi célként.

Az iskolai alapítványok a szerény induló vagyonnal bíró alapítványok közé tartoznak. A vizsgált iskolai alapítványokat az alapítók összesen alig több mint 5,3 millió forint induló vagyonnal engedték útjukra. Jelen kutatásunk egyik szomorú megállapítása, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei iskolai alapítványok – bár többen is pályáztak – szinte sosem nyertek el semmiféle pályázati támogatást. Leginkább a megfelelő vagyoni eszközök hiányával magyarázható, hogy 13 iskolai alapítvány a cél szerinti érdemi tevékenységhez még hozzá sem fogott. A ténylegesen működő iskolai alapítványok tevékenysége leggyakrabban a tárgyi eszközállomány bővítésével, az elismerések és jutalmazások finanszírozásával volt kapcsolatos. Szembetűnő, hogy leginkább a pedagógiai programok megvalósítása, támogatása maradt el.

Sipos László

Lokális kötődés és tanulmányi célú migráció

A Magyarország északkeleti határai mentén működő felsőoktatási intézmények határon túli magyar hallgatóinak jövőtervei

A rendszerváltás óta folyamatosan magas a szomszédos országokból érkező magyar hallgatók száma a magyarországi felsőoktatásban, és a tapasztalatok szerint kevesen térnek vissza a szülőföldjükre. Részben ezért szorgalmazzák a kisebbségi magyarság elitjei a határon túli magyar nyelvű (felső)oktatás fejlesztését. A témába vágó korábbi kutatások feltérképezték az itt tanuló fiatalok vándorlásának paramétereit, illetve a határon túli magyar közösségek egészének migrációs viselkedését, ám kevesebb tudományos érdeklődés nyilvánult meg az otthon maradók felé. Az elvándorlóknak az otthon maradókkal való, azonos mérőeszkővel történő összehasonlítására pedig nincs korábbi példa.

A kérdést a kézenfekvő migrációs paradigmát nem elvetve, tágabb kontextusban vizsgáljuk, a társadalmi modernizáció általános jelenségeit magyarázó talán legkoherensebb elméletet, Beck¹ kockázat-társadalom elméletét hívva segítségül. Eszerint, dióhéjban, és csak a számunkra legfontosabb vonatkozásokat kiemelve, csökkent a vertikális társadalmi hierarchia jelentősége (felvonóeffektus), a különbségek inkább horizontálisan, az életmód, miliő, értékrendek mentén jelentkeztek, s a korábbi rituálék, gyakorlatok, bevett szokások, értékek, normák, készen kapott eljárásmodok érvényüket veszítik. Többé nem adottak a cselekvési minták, az egyén minden helyzetben döntéskényszerben van, saját életének alakításáért egyszemélyi felelőssé válik. Azt állítjuk, hogy a vizsgált csoportok jobb megértését segíti, ha nem pusztán kisebbségieknek vagy (potenciális) migránsoknak

¹ Beck, Ulrich (1986) *Die Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt, Suhrkamp.